

MICHAŁ KRUSZKA

SWOBODA MIĘDZYNARODOWEGO ŚWIADCZENIA USŁUG BANKOWYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

I. UWAGI WSTĘPNE

Globalizacja, integracja europejska i dynamiczny rozwój technologii teleinformatycznych powodują, że usługi bankowe coraz częściej są świadczone w skali międzynarodowej¹. Jednym z elementów tego procesu internacjonalizacji jest bankowość transgraniczna: oferowanie usług przez bank zagraniczny bez kapitałowego zaangażowania w kraju usługobiorcy. W niniejszej pracy przedstawiono zarówno europejskie regulacje prawne tego wycinka rynku finansowego, jak też ilościowo określono jego rozmiary, co pozwoliło ocenić stopień transgranicznej integracji europejskiego rynku bankowego.

II. REGULACJE PRAWNE O HORYZONTALNYM CHARAKTERZE

Europejski rynek wewnętrzny zasadza się na swobodzie przepływu: towarów, osób, usług i kapitału. Swobodę świadczenia usług, jako zasadę, wpisano już do Traktatu ustanawiającego EWG z 1957 r., który po wielu zmianach obowiązuje obecnie jako Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TfUE)². Przepis art. 26 ust. 2 wspomnianego traktatu stanowi, że rynkiem wewnętrznym Unii jest obszar bez granic wewnętrznych, w którym są zapewnione wymienione wyżej swobody.

W art. 57 TfUE zawarto definicję usług, według której są nimi świadczenia wykonywane zwykle za wynagrodzeniem w takim zakresie, w jakim nie są one uregulowane przez postanowienia dotyczące swobodnego przepływu towarów, kapitału i osób. W szczególności usługi obejmują działalność: o charakterze

¹ Zgodnie z umowami Światowej Organizacji Handlu, których stroną są wszyscy członkowie UE, międzynarodowe świadczenie usług ma miejsce wówczas, gdy: usługodawca i usługobiorca pozostają w państwach swej rezydencji, a tylko usługa przekracza granicę (usługa transgraniczna); usługobiorca udaje się do państwa usługodawcy i tam jest świadczona usługa; usługodawca tworzy podmiot zależny w państwie usługobiorcy; tymczasowo za granicę, w celu świadczenia usług, udaje się osoba fizyczna, która jest samodzielnym usługodawcą lub pracownikiem usługodawcy. Szerzej na ten temat: M. Kruszką, *Liberalizacja międzynarodowego handlu usługami*, Wydawnictwo UEP, Poznań 2009.

² W pracy powoływana będzie wersja obowiązująca od czasu ratyfikacji Traktatu z Lizbony, zob. TfUE (wersja skonsolidowana), Dz. Urz. UE C 83 z 30 marca 2010 r.

przemysłowym, handlowym, rzemieślniczym lub też polegającą na wykonywaniu wolnych zawodów. Normą traktatową jest zakaz ograniczania świadczenia usług wewnątrz Unii w odniesieniu do obywateli państw członkowskich UE mających swe przedsiębiorstwo w państwie Unii innym niż kraj odbiorcy świadczenia (art. 56 TfUE). Jednakże treść art. 57 TfUE nakazuje, by w wypadku usług odwołać się do kryterium przejściowego ich świadczenia w innym kraju. W związku z tym należy uznać, że przepis art. 57 TfUE odnosi się wprost do transgranicznego świadczenia usług oraz wykonywania usług za granicą przez tymczasowo tam przebywające osoby fizyczne, które działają jako samodzielni przedsiębiorcy lub personel usługodawcy z państwa pochodzenia. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości objęło normami stającymi o swobodzie usług także odbiorców, choćby korzystali oni z zagranicznej oferty podczas wyjazdu turystycznego³.

Z punktu widzenia niniejszych rozważań podstawowe znaczenie mają usługi transgraniczne. Idea wewnętrznego rynku UE nie może być urzeczywistniona bez możliwości oferowania takich usług bez ograniczeń. W związku z tym prawo pierwotne UE nie wprowadza odmiennych regulacji dla transgranicznej dystrybucji usług, taktując ją jako równoprawny komponent podaży produktów usługowych.

Trochę inaczej jest ukształtowany reżim prawny świadczenia usług przez ustanawianie zagranicznego podmiotu zależnego. W tym wypadku TfUE odsyła do przepisów prawa przedsiębiorczości, które kształtują swobodę tworzenia przedsiębiorstw. Kryterium rozgraniczenia jest powtarzalność czy wręcz ciągłość działalności. Jeśli świadczenie jest stale i nieprzerwanie realizowane poza terytorium państwa inkorporacji, a równocześnie łączy się z utworzeniem pewnej infrastruktury towarzyszącej działalności, to podlega przepisom dotyczącym swobody zakładania przedsiębiorstw⁴. Natomiast świadczenie jednorazowe czy nawet częste, ale niestałe, postrzegać należy jako usługę. W praktyce klasyfikacja danego stanu faktycznego wiąże się z pewnymi wątpliwościami. Nie powinno to jednak być źródłem szczególnych niedogodności, gdyż generalne przepisy prawa wspólnotowego dotyczące tych dwóch płaszczyzn bazują na zbliżonych zasadach⁵.

W stosunku do członków Unii TfUE wyraźnie ustanawia zasadę traktowania narodowego, zatem kraje członkowskie zobowiązane są do traktowania obcych usług i usługodawców w taki sam sposób, jak usługi i podmioty krajowego pochodzenia⁶. Europejski Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że klauzula narodowa odnosi się w tej samej mierze do usługobiorcy, czyli nie wolno

³ A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 164.

⁴ Przepisy regulujące prawo przedsiębiorczości to art. 49-55 TfUE.

⁵ Mimo wszystko dopuszcza się zwiększony stopień wewnętrznych restrykcji wobec zakładania przedsiębiorstwa. Szczegóły na ten temat, wraz ze stosownym orzecznictwem, można znaleźć w: *Swoboda świadczenia usług i wykonywania wolnych zawodów*, cz. I: *Opracowanie analityczne*, UKIE, Warszawa 1998, s. 26-27; zob. także A. Gawrysiak-Zabłocka, *Swoboda przedsiębiorczości na tle innych swobód traktatowych*, w: M. Cejmer, J. Napierała, T. Sójka (red.), *Europejskie prawo spółek*, t. IV, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, 2008, s. 37-39.

⁶ Art. 61 TfUE.

dyskryminować ze względu na obywatelstwo osób, na których rzecz usługa jest wykonywana⁷.

Traktat przewiduje jednak odstępstwa od zasady równego traktowania. Jednym z wyjątków jest wyłączenie narodowego traktowania wobec działalności, która wiąże się w danym państwie, nawet przejściowo, z wykonywaniem władzy publicznej⁸. Kolejne odstępstwo wynika ze specyfiki świadczeń ze strony profesjonalistów, którzy wykonują wolne zawody (zob. art. 53 TFEU).

Oprócz wyjątków branżowych, TFEU przewiduje również możliwości horyzontalnego ograniczania swobody przepływu usług, o ile zajdą specjalne okoliczności. Charakterystyczne jest tu stosowanie klauzul generalnych. Należą do nich: względy porządku publicznego, bezpieczeństwo publiczne i zdrowie publiczne⁹. Przesłanki wskazujące na potrzebę ochrony któregoś z tych obszarów zależą od wewnętrznych decyzji każdego państwa.

Inne pole odstępstw od ogólnych norm TFEU wynika z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, który stwierdził, że państwa członkowskie mogą ograniczyć swobodę świadczenia usług, stawiając szczególne wymagania usługodawcom w celu ochrony istotnego interesu publicznego¹⁰. Należy podkreślić, że takie uregulowania nie mogą mieć uzasadnienia gospodarczego.

Wszystkie środki zastosowane przez poszczególne państwa członkowskie UE, a skutkujące ograniczeniem swobody świadczenia usług, muszą być uzasadnione którymś z wyżej wskazanych kryteriów, to znaczy pozagospodarczym interesem publicznym, ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego lub ochroną zdrowia czy zamknięciem dostępu do usług związanych z władzą publiczną. Dodatkowo muszą się również cechować przymiotem współmierności. W związku z tym ograniczenie jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy nadaje się i jest niezbędne do osiągnięcia założonego celu, co ma miejsce w sytuacji braku środka mniej ograniczającego o zbliżonej efektywności.

Przedstawiona powyżej charakterystyka norm prawa wspólnotowego dowodzi, że założona w TFEU idea swobody przepływu usług była i jest w praktyce mocno ograniczona. W głównej mierze wynika to z przyjętych w wielu państwach rozległych uregulowań o protekcyjnym charakterze, często zmierzających do ochrony wewnętrznego rynku pracy, czy też uwzględniających pozaekonomiczne argumenty interesu publicznego. Nie bez znaczenia jest także sektorowe wyłączenie pewnych grup usług spod ogólnych norm TFEU, a także nieprecyzyjne rozdzielenie tymczasowego przepływu usług od ich świadczenia przez obecność handlową. Ten stan miał się istotnie zmienić dzięki uchwaleniu nowych przepisów, które znalazły się w dyrektywie o usługach¹¹.

Przepisy wspomnianego aktu, mimo założonego horyzontalnego charakteru, zawierają wyłączenie usług interesu ogólnego, które nie są dostarczane na

⁷ A. Türk, *Rynek wewnętrzny usług: podstawy prawne*, w: P. Wilczek (red.), *Rynek wewnętrzny usług*, Instytut Europejski, Łódź 1998, s. 43.

⁸ Art. 51 w związku z art. 62 TFEU.

⁹ Art. 52 ust. 1 w związku z art. 62 TFEU.

¹⁰ Zob. wyrok ETS z 3 grudnia 1974 r. w sprawie *van Binsbergen v. Bedrijfsvereniging Metaalnijverheid*, 33/74, Zb. Orz. 1974, s. 1299.

¹¹ Dyrektywa nr 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym, Dz. Urz. UE, L 376, z 27 grudnia 2006 r.

warunkach rynkowych (odpłatnie), usług finansowych, transportowych, komunikacji elektronicznej, a nadto usług: agencji pracy tymczasowej, ochrony osobistej, świadczonych przez notariuszy i komorników, zdrowotnych, audio-wizualnych, dotyczących działalności hazardowej oraz działalności związanej z budownictwem socjalnym, opieką nad dziećmi oraz pomocą osobom będącym w potrzebie (art. 2 dyrektywy o usługach).

Podstawową zasadą dyrektywy o usługach jest swoboda świadczenia usług (w domyśle: transgranicznie). Na jej mocy podejmowanie takiej działalności odbywa się w oparciu o przepisy państwa siedziby usługodawcy, jednakże członkom UE przyznano prawo do nakładania specjalnych wymogów.

Dla transgranicznego świadczenia usług finansowych w Unii Europejskiej istotne znaczenie mają horyzontalne przepisy o swobodzie przepływu kapitału. Normą wynikającą z treści przepisu art. 62 ust. 1 TfUE jest zakaz wszelkich ograniczeń w przepływie kapitału między państwami członkowskimi UE, a co więcej – także między członkami UE a państwami trzecimi. Postanowienia tej treści znalazły się w Traktacie z Maastricht, z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1994 r. Powyższy przepis jest bezpośrednio skuteczny. Tym samym swoboda przenikania kapitału przez granice państw integrującej się Europy zyskała taką samą rangę jak pozostałe filary rynku wewnętrznego¹².

Podkreślić należy, że normy pierwotnego prawa wspólnotowego nie definiują terminu przepływ kapitału, choć treść przepisu art. 62 wyraźnie wskazuje, iż od przepływu kapitału należy odróżnić płatności. Rozróżnienie zostało dookreślone w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości oraz doktrynie. Podkreśla się, że płatności mają charakter akcesoryjny wobec transakcji podstawowej, co oznacza, iż transfer środków pieniężnych jest związany z zakupem towaru lub usługi w innym kraju należącym do UE. Z kolei przepływ kapitału jest związanym z inwestowaniem oskresłonych funduszy¹³, a zatem dana operacja jest wykonywana jednostronnie.

W zrozumieniu istoty przepływu kapitału pomaga skorzystanie z wtórnego prawa wspólnotowego. Szczególnie ważna jest typologia załączona do dyrektywy nr 88/361 z 1988 r.¹⁴ Zgodnie z nią o przepływie kapitału należy mówić między innymi w przypadku bezpośrednich inwestycji zagranicznych, nabywania nieruchomości przez nierezydentów, operacji odnoszących się do instrumentów rynku kapitałowego lub pieniężnego, operacji na rachunkach bieżących i depozytowych instytucji finansowych (o ile strony nie są rezydentami tego samego państwa), kredytów i pożyczek pieniężnych (o ile strony nie są rezydentami tego samego państwa). Powyższy katalog nie ma charakteru *numerus clausus*.

¹² Wcześniejsze przepisy Traktatu ustanawiającego EWG przewidywały istotne ograniczenia tej swobody. Szerzej na ten temat pisze A. Zawidzka, *Swoboda przepływu kapitału i płatności*, w: B. Bacia, A. Zawidzka, *Swoboda przepływu kapitału i usługi finansowe w Unii Europejskiej*, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2011, s. XVIII-1-XVIII-5.

¹³ Wyrok ETS z 31 stycznia 1984 r. w sprawach połączonych 286/82 i 26/83, *Graziana Lisi i Giuseppe Carbone przeciwko Ministerstwu Skarbu*, Zb. Orz 1984, s. 377.

¹⁴ Dyrektywa Rady z 24 czerwca 1988 r. w sprawie wykonania art. 67 Traktatu (88/361/EWG), Dz. Urz. EWG, L 178, z 8 lipca 1988 r.

Przepisy TfUE przewidują wyjątki od ogólnej swobody przepływu kapitału¹⁵. Reguluje to art. 65 TfUE. Pierwszy ustęp przytoczonego artykułu stanowi, że państwa członkowskie UE zachowują możliwość stosowania przepisów prawa podatkowego odmiennie traktujących podatników ze względu na różne miejsce zamieszkania lub inwestowania kapitału. Drugi ustęp art. 65 TfUE stanowi, że członkowie UE nadal mogą stosować środki (ograniczające swobodę przepływu kapitału) uzasadnione względami porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego. Jest to wykorzystanie klauzul generalnych analogiczne do rozwiązań stosowanych wobec swobody świadczenia usług.

W tym samym ustępie art. 65 TfUE pozostawiono członkom UE prawo do podejmowania środków niezbędnych do zapobiegania naruszeniom przepisów prawa krajowego, zwłaszcza w sferze podatkowej i w dziedzinie nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami finansowymi¹⁶. To samo dotyczy ustanawiania procedur deklarowania transferu kapitału do celów informacji administracyjnej lub statystycznej.

Równocześnie art. 65 ust. 3 TfUE nakazuje, by środki i procedury wprowadzone na mocy przepisów art. 65 ust. 1 i 2 TfUE nie stanowiły arbitralnej dyskryminacji ani ukrytego ograniczenia w swobodnym przepływie kapitału i płatności. Linia orzecznictwa ETS wskazuje, że traktatowe wyjątki mają być interpretowane zawężająco oraz nie mogą być motywowane w wyłącznie ekonomiczny sposób¹⁷.

Jak już wspomniano, swoboda przepływu kapitału obowiązuje nie tylko na wewnętrznym rynku UE, ale także w sytuacji gdy transfer odbywa się między państwem członkowskim a krajem trzecim (art. 63 TfUE). Zakres liberalizacji jest w tym wypadku znacząco szerszy niż wobec innych kluczowych swobód rynku wewnętrznego¹⁸. Wyjątek od ogólnej normy przewiduje art. 66 TfUE. Jeżeli przepływ kapitału do lub z państw trzecich powoduje lub może powodować poważne trudności we funkcjonowaniu Unii Gospodarczej i Walutowej, to Rada na wniosek Komisji i po konsultacji z Europejskim Bankiem Centralnym może podjąć środki ochronne wobec państw trzecich. Zaznaczyć należy, że tego rodzaju ograniczenie swobody przepływu kapitału można wprowadzić tylko w wyjątkowych okolicznościach, a stosowanie środków ochronnych nie może przekroczyć sześciu miesięcy.

¹⁵ Obszernie na ten temat wypowiada się S. Hindelang, *The Free Movement of Capital and Foreign Direct Investment. The Scope of Protection in EU Law*, Oxford University Press, New York 2009, s. 214-274.

¹⁶ O nadzorze bankowym piszą: M. Iwonicz-Drozdowska, *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008; R. W. Kaszubski., *Funkcjonalne źródła prawa bankowego publicznego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006.

¹⁷ Zob. wyrok ETS z 14 marca 2000 r. w sprawie *Association Eglise de Scientologie de Paris*, C-54/99, Zb. Orz. 2000, s. 1335.

¹⁸ TfUE przewiduje wyjątki od powyższej normy. Na mocy przepisu art. 64 ust. 1 TfUE dopuszczalne jest utrzymanie ograniczeń istniejących 31 grudnia 1993 r. w stosunku do państw trzecich, przewidzianych w prawie krajowym lub prawie UE, gdy takie bariery dotyczą inwestycji bezpośrednich, w tym inwestycji w nieruchomości, związanych z przedsiębiorczością, świadczeniem usług finansowych lub dopuszczeniem papierów wartościowych na rynki kapitałowe.

III. WYBRANE REGULACJE DOTYCZĄCE TRANSGRANICZNEGO ŚWIADCZENIA USŁUG BANKOWYCH

Zgodnie z wyżej przedstawionymi regulacjami horyzontalnymi kluczowe swobody ekonomiczne Unii Europejskiej, to jest swoboda świadczenia usług i przepływu kapitału, mają odmienny podmiotowy zakres stosowania. Różnica regulacji traktatowych ma istotne znaczenie ze względu na art. 58 ust. 2 TfUE, który stanowi, że liberalizacja usług bankowych (i ubezpieczeniowych) związanych z przepływem kapitału jest realizowana w zgodzie z liberalizacją przepływu kapitału.

Powstaje zatem pytanie, czy podmioty spoza UE, które zainteresowane są oferowaniem usług nabywcom pochodzącym z UE mogą, korzystając z zasady swobody przepływu kapitału, pozyskiwać deponentów lub kredytobiorców? Odpowiedź znalazła się w wyroku ETS z 2006 r.¹⁹ W sentencji wyroku Trybunał podkreślił, że zawodowe udzielanie kredytów wyczerpuje traktatowo określone znamiona świadczenia usług, natomiast dookreślenie terminu „przepływ kapitału” zawarte jest tylko w źródłach wtórnego prawa wspólnotowego, zwłaszcza w aneksie do dyrektywy nr 88/361. Znajdujące się tam skojarzenie udzielania kredytów z przepływem kapitału wynika z przepisu art. 58 ust. 2 TfUE skierowanego do prawodawcy wspólnotowego²⁰.

W sprawie, która trafiła do Trybunału, spór dotyczył zakazu oferowania obywatelom RFN kredytów przez szwajcarską spółkę Fidium Finanz AG, która nie posiadała stosownego zezwolenia wydanego przez Niemiecki Urząd Nadzoru Finansowego (BaFin). Trybunał orzekł, że nakładanie na spółki spoza UE obowiązku posiadania zezwolenia jest istotnym ograniczeniem swobody świadczenia usług, ale jest zgodne z pierwotnym prawem wspólnotowym, które tę swobodę przyznaje tylko podmiotom z UE. Powstałe w efekcie ograniczenie przepływu kapitału jest tylko konsekwencją ustanowienia barier w międzynarodowym świadczeniu usług, a zatem nie ma potrzeby badania, czy środek ten jest zgodny z horyzontalnymi normami regulującymi przepływ kapitału.

Wyrok w sprawie Fidium Finanz AG prowadzi do wniosku, że w wypadku działalności gospodarczej polegającej na wykonywaniu podstawowych czynności bankowych (przyjmowaniu depozytów i udzielaniu kredytów) swoboda świadczenia usług jest nadrzędna wobec zasad przepływu kapitału²¹.

Ponieważ przepisy pierwotnego prawa wspólnotowego (obecnie TfUE), ustanowiły wewnętrzny rynek usług, warto raz jeszcze podkreślić, że transgraniczne oferowanie usług jest pełnoprawnym sposobem świadczenia, traktowanym na równych zasadach z usługami i usługodawcami krajowymi. Dlatego też nie ustanowiono specjalnych reguł obowiązujących w bankowości transgranicznej, lecz poddano ją ogólnemu reżimowi świadczenia usług bankowych. W związku z tym należy poznać jego podstawowe normy.

¹⁹ Wyrok ETS z 3 października 2006 r. w sprawie *Fidium Finanz AG v. BaFin*, C-452/04, Zb. Orz. 2006, s. 9521.

²⁰ A. Jurkowska-Zeidler, *Bezpieczeństwo rynku finansowego w świetle prawa Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 101.

²¹ *Ibidem*, s. 102.

Praktykowanie generalnej swobody usług nie może się urzeczywistnić bez dokonania modyfikacji norm prawa wtórnego (por. art. 59 ust. 1 TfUE) oraz regulacji krajowych. Zmiany odbywały się wieloetapowo, każdorazowo akcentując dyrektywy²². Na ich podstawie stworzono minimalny poziom harmonizacji przepisów regulujących funkcjonowanie banków w UE, a krajowi ustawodawcy dokonali implementacji norm dyrektyw do krajowego porządku prawnego.

W wypadku działalności bankowej uchwalono szereg dyrektyw, które obecnie zostały skodyfikowane w przeredagowanej skonsolidowanej dyrektywie bankowej²³. Z punktu widzenia bankowości transgranicznej kluczowe znaczenia mają normy art. 6 i 23 wspomnianej wyżej dyrektywy. Pierwsza wprowadza obowiązek uzyskania zezwolenia przez instytucje przyjmujące depozyty i udzielające kredytów. Druga ustanowiła „jednolitą licencję bankową”. W związku z tym bank, który otrzymał zezwolenie wymagane według porządku prawnego jednego z państw członkowskich UE, uzyskał prawo do dokonywania transgranicznych czynności bankowych w pozostałych krajach UE bez konieczności aplikowania o kolejne autoryzacje.

Z zasadą „jednolitej licencji bankowej” wiąże się poddanie instytucji kredytowej obecnej w innym państwie członkowskim UE na zasadach transgranicznych (lub poprzez oddział) nadzorowi organu państwa pochodzenia. Uprawniony podmiot nadzoruje wypełnianie przez dany bank warunków zawartych w zezwoleniu, to jest wymogów kapitałowych, reguł ostrożnościowych, dostosowania się do zasad prowadzenia działalności według wcześniej udostępnionych planów, dawania rękojmi rzetelności członków organów statutowych danego banku²⁴.

Odpowiednie organy nadzoru państwa goszczącego są jednak uprawnione do otrzymania notyfikacji w sprawie zagranicznego banku korzystającego z „jednolitej licencji”. Notyfikacja potwierdza uzyskanie zezwolenia na świadczenie usług bankowych oraz wskazuje na poddanie się nadzorowi przez organ państwa domicylu.

Należy podkreślić, że utworzenie przez zagraniczną instytucję kredytową odrębnego prawnie podmiotu zależnego, a nie oddziału, nie podlega zasadzie „jednolitej licencji”.

W takim razie rozpoczęcie działalności przez bank zależny od innego banku zagranicznego wymaga otrzymania zezwolenia od uprawnionych organów państwa goszczącego.

W przeredagowanej skonsolidowanej dyrektywie bankowej – art. 9 – określono minimalny kapitał założycielski dla instytucji kredytowej (gdyż tak formalnie w dyrektywach unijnych określone są banki) na równowartość 5 mln euro. Równocześnie przyznano państwom członkowskim uprawnienie do

²² Przypomnieć należy, że usługi finansowe, a więc także bankowe, zostały wyłączone z (wydawałoby się) horyzontalnej dyrektywy o usługach.

²³ Dyrektywa nr 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 14 czerwca 2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe (wersja przeredagowana), Dz. Urz. UE, L 177, z 30 czerwca 2006 r.

²⁴ B. Bacia, *Swoboda świadczenia usług finansowych*, w: idem, A. Zawidzka, op. cit., s. XVIII-52-54.

obniżenia tego limitu do 1 mln euro w odniesieniu do wybranych typów banków, na przykład spółdzielczych.

Wszystkie banki działające w Unii Europejskiej, a zatem także te, które oferują swe usługi na zasadach ściśle transgranicznych, obowiązują ujednolicony wymagany współczynnik wypłacalności (art. 75 preredagowanej skonsolidowanej dyrektywy bankowej), a także pułapy koncentracji zaangażowania (art. 111 preredagowanej skonsolidowanej dyrektywy bankowej) oraz limit znacznego pakietu akcji w podmiotach niefinansowych (art. 120 preredagowanej skonsolidowanej dyrektywy bankowej). Harmonizacji poddano także kwestie gwarancji depozytów. Na mocy dyrektywy nr 94/19 z 1994 r. państwa należące do UE zostały zobowiązane do ustanowienia systemu gwarantowania wkładów bankowych do wysokości 100 tys. euro²⁵.

W wypadku transgranicznego świadczenia usług bankowych nie dochodzi do bezpośredniego kontaktu nabywcy i usługodawcy, gdyż sprzedaż odbywa się na odległość. W związku z tym powstaje ryzyko niepełnego poinformowania klienta o istocie produktu lub przysługujących mu uprawnieniach. W celu zwiększenia poziomu ochrony usługobiorców wydano dyrektywę nr 2002/65²⁶. Na mocy art. 3 tego aktu, konsument przed podpisaniem umowy musi być poinformowany o tożsamości usługodawcy, przedmiocie jego działalności oraz siedzibie. Nabywca musi uzyskać opis głównych cech usługi finansowej, w tym jej ceny. Osobna grupa informacji dotyczy umowy. Art. 6 przytaczanej dyrektywy ustanawia gwarancję 14-dniowego terminu na odstąpienie od umowy bez stosowania kar i bez podawania przyczyny. Ponadto konsument jest chroniony przed otrzymywaniem niezamówionych wiadomości (art. 10 dyrektywy nr 2002/65).

IV. INICJATYWY USPRAWNIAJĄCE EUROPEJSKĄ INTEGRACJĘ RYNKU BANKOWEGO

Termin „integracja rynku bankowego” w niniejszym artykule jest rozumiany jako tworzenie się jednolitego rynku UE z części, którymi są krajowe rynki bankowe. Jest to więc pojęcie tożsame z integracją transgraniczną, w odróżnieniu od integracji międzysektorowej²⁷.

Dążąc do urzeczywistnienia idei jednolitego finansowego rynku wewnętrznego, w 1999 r. Komisja Europejska przyjęła Plan działań w zakresie usług

²⁵ Dyrektywa nr 94/19/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 30 maja 1994 r. w sprawie systemów gwarancji depozytów, Dz. Urz. WE, L 135, z 31 maja 1994 r. zmieniona w tej kwestii na mocy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2009/14/WE z 11 marca 2009 r. zmieniającej dyrektywę nr 94/19/WE w sprawie systemów gwarancji depozytów w odniesieniu do poziomu gwarancji oraz terminu wypłaty, Dz. Urz. UE, L 68, z 13 marca 2009 r.

²⁶ Dyrektywa nr 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 września 2002 r. dotycząca sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniająca dyrektywę Rady 90/619/EWG oraz dyrektywy nr 97/7/WE i 98/27/WE, Dz. Urz. WE, L 271, z 9 października 2002 r.

²⁷ M. Iwonicz-Drozdowska, *Integracja rynków finansowych – jej rodzaje i znaczenie*, dodatek *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej*, „Bank i Kredyt” 2007, nr 1, s. 4.

finansowych (Financial Services Action Plan – FSAP)²⁸. Cztery cele FSAP to: stworzenie jednolitego hurtowego rynku usług finansowych, ustanowienie otwartego i bezpiecznego rynku detalicznych usług finansowych, utworzenie nowoczesnych regulacji nadzorczych i systemu nadzoru rynków finansowych, a także poprawa funkcjonowania zintegrowanych rynków finansowych poprzez zmniejszenie różnic w systemach podatkowych i zasadach ładu korporacyjnego. Powyższe zadania zostały zrealizowane dzięki aktom legislacyjnym (głównie dyrektywom) oraz poprzez serię komunikatów, raportów i rekomendacji.

Według stanu z sierpnia 2010 r., wszystkie państwa członkowskie UE transponowały do krajowych ustawodawstw dyrektywy FSAP²⁹. Podkreślić trzeba, że tylko część inicjatyw FSAP dotyczyła bankowości³⁰ i nie wszystkie przybrały formę aktów prawnie wiążących. Wśród kluczowych rozwiązań należy jednak wymienić przeredagowaną skonsolidowaną dyrektywę bankową oraz dyrektywę o adekwatności kapitałowej (CRD)³¹.

Jednym z elementów FSAP było także szerokie zastosowanie nowego, czteropozomowego podejścia do tworzenia regulacji rynku finansowego, wzorowanego na procesie Lamfalussy'ego³². Celem jego wprowadzenia było przyspieszenie procesu legislacyjnego oraz możliwie sprawne dostosowanie rozwiązań prawnych do zmian zachodzących w otoczeniu gospodarczym, między innymi poprzez umożliwienie oddziaływania na kształt przepisów wszystkim zainteresowanym stronom³³.

Każdy z czterech poziomów procesu Lamfalussy'ego ma inny charakter i inne zadania do spełnienia. Dyrektywy przyjmowane przez Parlament Europejski i Radę na poziomie I obejmują regulacje o ogólnym charakterze oraz podają zakres delegacji do wydania przepisów wykonawczych. Na poziomie II uchwała się przepisy o szczegółowym charakterze, zwłaszcza technicznym. Tu prowadzi się konsultacje rynkowe w ramach prac wyspecjalizowanych komitetów (*comitology procedure*). W wypadku bankowości działania poziomu II to współpraca między Komisją Europejską, państwami członkowskimi oraz European Banking Committee. Poziom III dotyczy usprawnienia przenoszenia prawa wspólnotowego do krajowych systemów prawnych. Opracowywane są wytyczne do przepisów wspólnotowych, ustalane są wspólne standardy. Na tym poziomie szczególnie ważne jest współdziałanie organów nadzoru. W tym celu

²⁸ Commission Communication of 11 May 1999 entitled „Implementing the framework for financial markets: action plan”, COM(1999) 232 Final.

²⁹ Zob. <http://ec.europa.eu>.

³⁰ Analizę tych kroków można znaleźć w: K Malcolm, M. Tilden, T. Wilson, *Evaluation of the Economic Impacts of the Financial Services Action Plan*, CRA Project No. D12460, Londyn 2009, s. 53-106.

³¹ Dyrektywa nr 2006/49/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 14 czerwca 2006 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych (wersja przeredagowana), Dz. Urz. UE, L 177, z 30 czerwca 2006 r.

³² Zob. D. Alford, *The Lamfalussy Process and EU Bank Regulation: Another Step on the Road to Pan-European Regulation?*, „Annual Review of Banking & Financial Law” 25, 2006, s. 389-441.

³³ A. Pilecka, *Plan działań w zakresie usług finansowych (FSAP) – założenia, realizacja i wpływ na rynki finansowe w Unii Europejskiej*, dodatek *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej*, „Bank i Kredyt” 2007, nr 2, s. 18.

powołano Committee of European Banking Supervisors (CEBS). Podkreślić trzeba, że ustalenia poziomu III nie mają prawnie wiążącego charakteru, a CEBS i „siostrzane” komitety zajmujące się rynkiem ubezpieczeniowym (CEIOPS) i kapitałowym (CESR) nie były organami UE. Od 1 stycznia 2011 r. wskazane wyżej ciała przestały działać, a ich kompetencje przejęły nowe organy nadzoru³⁴. Na poziomie IV Komisja Europejska sprawuje nadzór nad stosowaniem przyjętych przepisów.

Inicjatywą, którą podjęto jeszcze w trakcie obowiązywania FSAP, ale o znacznie dłuższej perspektywie realizacji, jest Jednolity Obszar Płatności w Euro (Single Euro Payments Area – SEPA). Podkreślić należy, że SEPA nie ma bezpośredniego związku z podstawowymi usługami bankowymi, choć wprowadzane instrumenty ułatwiają transgraniczną integrację europejskiego rynku bankowego.

Wprowadzenie euro jako wspólnego pieniądza kilkunastu członków UE znacząco ułatwiło dokonywanie płatności transgranicznych, jak też obniżyło ich koszty. Z drugiej strony nie towarzyszyło temu odpowiednie przebudowanie infrastruktury płatniczej (w warstwie prawnej, technicznej i informacyjnej) sektora bankowego, który obsługiwał płatności krajowe i międzynarodowe, wcześniej nominowane w odmiennych walutach. Zgodnie ze strategią lizbońską, organy Wspólnoty podjęły kroki do ustanowienia efektywnego systemu płatności w euro, zwłaszcza bezgotówkowych. W tym celu wydano w 2001 r. bezpośrednio skuteczne rozporządzenie³⁵. Z kolei przedstawiciele sektora bankowego uznali, że spełnienie wymogów zawartych w rozporządzeniu wymaga koordynacji działań i szeroko zakrojonych samoregulacji. W związku z tym w 2002 r. powołano Europejską Radę ds. Płatności (European Payment Council – EPC), która jest zarówno forum konsultacyjnym, jak też ma uprawnienia decyzyjne.

Kluczowymi dla SEPA aktami prawnymi są: dyrektywa o usługach płatniczych³⁶ oraz rozporządzenie w sprawie płatności transgranicznych³⁷. Dodatkowo należy wskazać na zbiory ogólnych zasad i samoregulacji przygotowanych przez EPC³⁸. Wymienione dokumenty i akty określają zasady funkcjonowania podstawowych instrumentów SEPA.

³⁴ Zob. J. Zombirt, *Pro publico (bono?)*, „Miesięcznik Finansowy Bank” 2010, nr 6, s. 52-56; T. Nieborak, *Europejski zintegrowany nadzór finansowy – aspekty instytucjonalno-prawne*, w: E. Fojcik-Mastalska, E. Rutkowska-Tomaszewska (red.), *Bezpieczeństwo rynku finansowego*, Prace Naukowe WPAiE Uniwersytetu Wrocławskiego, E-Monografie, nr 6, Wrocław 2010, s. 51-65.

³⁵ Rozporządzenie (WE) nr 2560/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z 19 grudnia 2001 r. w sprawie płatności transgranicznych w euro, Dz. Urz. WE, L 344, z 28 grudnia 2001 r.

³⁶ Dyrektywa nr 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13 listopada 2007 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego zmieniająca dyrektywę nr 97/7/WE, nr 2002/65/WE, nr 2005/60/WE i nr 2006/48/WE i uchylająca dyrektywę 97/5/WE, Dz. Urz. UE, L 319, z 5 grudnia 2007 r. Polska, jako jedyny kraj członkowski UE, nie dokonała jeszcze implementacji tej dyrektywy, choć gotowy jest projekt ustawy o usługach płatniczych.

³⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 924/2009 z 16 września 2009 r. w sprawie płatności transgranicznych we Wspólnocie oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 2560/2001, Dz. Urz. UE, L 266, z 9 października 2009 r.

³⁸ *SEPA Credit Transfer Scheme Rulebook v 4.1*, EPC, Bruksela 2010; *SEPA Core Direct Debit Scheme Rulebook version 4*, EPC, Bruksela 2010; *SEPA Cards Framework v.2.1*, EPC, Bruksela 2009.

Program polecenia przelewu SEPA (SEPA Credit Transfer – SCT) został zainicjowany w styczniu 2008 r. Według stanu na koniec 2010 r., około 4500 europejskich banków oferuje usługi zgodne ze standardem SEPA. W modelu tego instrumentu określono jednolite zasady świadczenia usługi, między innymi uznawanie rachunku beneficjenta pełną kwotą przelewu, maksymalny czas rozrachunku czy też obowiązek identyfikacji rachunku za pomocą numerów IBAN i BIC³⁹.

Schemat polecenia zapłaty SEPA (SEPA Core Direct Debit – SDD) wdrożono w listopadzie 2009 r. Na koniec 2010 r. około 4000 banków uruchomiło tego rodzaju usługi. SDD obejmuje zasady udzielania zgody wierzycielowi na obciążanie rachunku dłużnika. Podkreślić trzeba, że program polecenia zapłaty SEPA obejmuje także rozliczenia krajowe. Oprócz podstawowego schematu funkcjonuje także odmiana biznesowa (SEPA Business to Business Direct Debit).

Program związany z kartami polega generalnie na ich standaryzacji w oparciu o technologię EMV (*chip*), ujednoczeniu zasad ustalania *interchange fee* oraz zapobieganiu nadużyciom w transakcjach kartami płatniczymi. Podkreślić trzeba, że program SEPA zmierza, by docelowo nowe schematy polecenia przelewu i zapłaty zastąpiły rozwiązania krajowe, natomiast w przypadku kart dąży się do adaptacji istniejących wewnętrznych systemów do nowego zestawu zasad i wymogów technicznych.

Monitoring migracji na standardy SEPA jest prowadzony przez Europejski Bank Centralny oraz lokalne struktury organizacyjne odpowiedzialne za implementację założeń SEPA. Zgodnie z dostępnymi danymi największy stopień migracji osiągnięto w przypadku emisji kart płatniczych w standardzie EMV. W połowie 2010 r. 75% kart w obiegu w strefie euro posiadało już *chip*. Z drugiej strony transgraniczne płatności kartami stanowią niewielki udział w globalnych płatnościach wykonywanych za pomocą kart.

Znacznie wolniej następuje przejście na płatności realizowane zgodnie ze schematem polecenia przelewu SEPA (SCT). W tym wypadku warto jednak zauważyć, że ostatni kwartał 2010 r. był okresem istotnego przyrostu tego typu operacji, gdyż w ciągu jednego kwartału nastąpił wzrost udziału o 4 punkty procentowe, osiągając poziom 14% całości zrealizowanych płatności. Polecenie zapłaty SEPA (SDD) ma marginalne znaczenie dla płatności w strefie euro, gdyż udział tego instrumentu nie przekracza 0,1%⁴⁰.

V. TRANSGRANICZNA INTEGRACJA EUROPEJSKIEGO RYNKU BANKOWEGO W UJĘCIU ILOŚCIOWYM

W prezentowanym opracowaniu analiza danych opisujących bankowość transgraniczną zawężona została do informacji o podstawowych czynnościach bankowych, to jest przyjmowania wkładów pieniężnych oraz udzielania

³⁹ Zob. <http://www.sepapolska.pl>.

⁴⁰ Częściowo winne jest opóźnienie w wydaniu dyrektywy o usługach płatniczych, a także wątpliwości banków co do konstrukcji modelu finansowego. Zob. *Sprawozdanie z wdrażania SEPA w Polsce w roku 2010*, Związek Banków Polskich, Warszawa 2011, s. 4. Dane na temat migracji na instrumenty SEPA podaje EBC: <http://www.ecb.int>.

kredytów. Praktyka sprawozdawcza instytucji kredytowych utrudnia jednoznaczne wyodrębnienie tego rodzaju usług. Co prawda, dostępne są dane o zobowiązaniach i należnościach od nierezydentów, ale nie wiadomo, czy powstały one przy okazji fizycznej obecności nierezydenta (lub jego reprezentanta) w państwie domicylu danego banku, czy też zawiązanie stosunku prawnego odbyło się na odległość. Należy jednak przypuszczać, że korzystanie z podstawowych usług bankowych w trakcie podróży zagranicznych ma incydentalne znaczenie. W związku z tym dane o zobowiązaniach i należnościach wynikających ze świadczenia usług nierezydentom będą interpretowane jako informacje o rozmiarach transgranicznej aktywności bankowej.

Podstawowym źródłem powyższych informacji są zagregowane bilanse monetarnych instytucji finansowych. W wypadku procesów zachodzących w strefie euro skorzystać można z danych publikowanych przez Europejski Bank Centralny⁴¹. Strukturę wkładów i kredytów w uwzględnianej grupie państw w latach 1999-2010 zaprezentowano na wykresach 1-4.

Jak wynika z dostępnych danych, strefa euro charakteryzuje się daleko posuniętą integracją transgraniczną w zakresie operacji międzybankowych. Do połowy 2008 r. kredyty udzielone monetarnym instytucjom finansowym bez obecności handlowej systematycznie zwiększały swój udział. W przeddzień światowego kryzysu finansowego (lata 2006-2007) odsetek przypadający na kredyty transgraniczne wyniósł blisko 55%. Od połowy 2008 r. nastąpiła zmiana tej tendencji i ponownie przewagę zyskały kredyty krajowe. Ostatnie kwartały wskazują na stabilizację udziału kredytów transgranicznych na poziomie 45% łącznego wolumenu kredytów dla monetarnych instytucji finansowych.

Odmienne kształtuje się sytuacja w zakresie świadczenia usług dla pomiotów niefinansowych. W tym wypadku udział kredytów transgranicznych wynosił zaledwie 9% w 1999 r., by zwiększyć się do 13,5% w połowie 2008 r. Od tego momentu ponownie zyskały na znaczeniu kredyty oferowane wewnątrz danego państwa, choć przyrost wyniósł tylko około 1 punktu procentowego. Trochę większy odsetek usług transgranicznych przypada na depozyty składane przez sektor niefinansowy – do połowy 2008 r. było to około 15% ogólnej wartości wkładów tej grupy deponentów. W kolejnych dwóch kwartałach pojawił się spadek udziałów o około 2,5 punktu procentowego. W ostatnim badanym okresie w sposób transgraniczny zdeponowano około 13,5% łącznej wartości wkładów sektora niefinansowego.

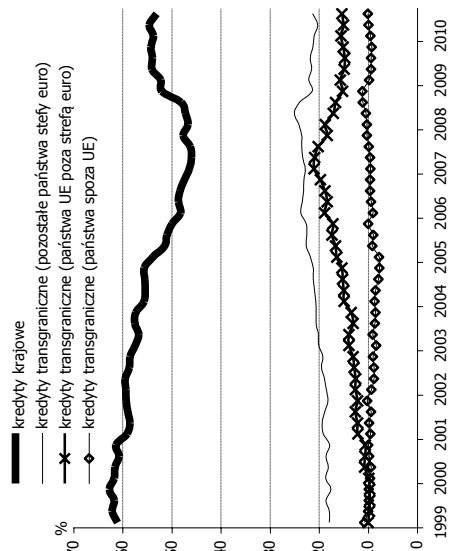
Podkreślić należy, że zagregowane bilanse monetarnych instytucji finansowych strefy euro nie zawierają dokładnych informacji o rozkładzie kredytów (depozytów) według kraju pochodzenia odbiorcy usługi świadczonej w skali międzynarodowej. Dane publikowane przez EBC pozwalają dokonać podziału tylko na pozostałe kraje strefy euro, kraje należące do UE, ale pozostające poza strefą euro oraz państwa spoza Unii Europejskiej.

Innym źródłem informacji o bankowości transgranicznej są opracowania Banku Rozrachunków Międzynarodowych (Bank of International

⁴¹ Za każdym razem z danych wyłączony był Eurosystem, to jest Europejski Bank Centralny wraz z krajowymi bankami centralnymi państw strefy euro. Nie uwzględniono także informacji o systemach bankowych Estonii, Słowacji i Słowenii.

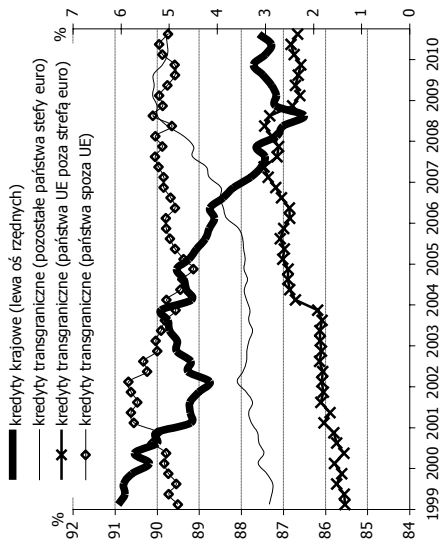
Wykres 1

Struktura kredytów dla monetarnych instytucji finansowych w strefie euro



Wykres 2

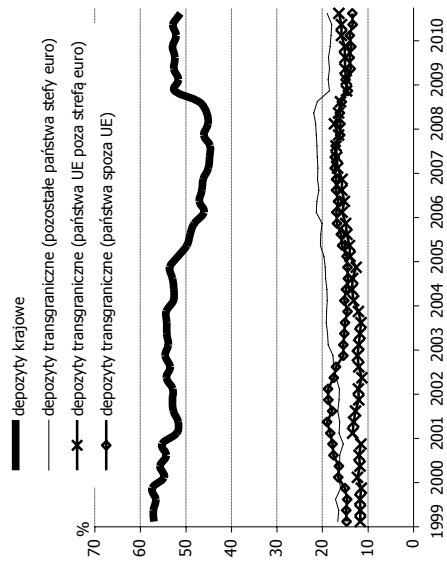
Struktura kredytów dla sektora niefinansowego w strefie euro



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EBC.

Wykres 3

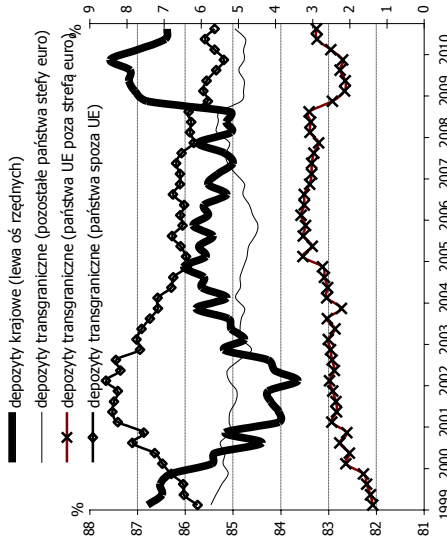
Struktura depozytów monetarnych instytucji finansowych w strefie euro



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EBC.

Wykres 4

Struktura depozytów sektora niefinansowego w strefie euro



Settlements – BIS). Zamieszcza się tam dane o międzynarodowych należnościach i zobowiązaniach (w USD) w ujęciu skonsolidowanym, a zatem dane poszczególnych banków uwzględniają operacje wykonywane również przez zagraniczne podmioty zależne⁴². Zasadą BIS jest wyodrębnianie wartości depozytów i kredytów transgranicznych (*cross-border claims*) oraz takich, które są oferowane przez zagraniczne banki zależne i oddziały (*foreign subsidiaries and branches*) rezydentom państw przyjmujących (*local claims*). Suma obu komponentów jest określana mianem przepływów zagranicznych (*foreign claims*).

Warto zauważyć, że skonsolidowane dane spływają do BIS tylko od stosunkowo nielicznego grona 30 państw raportujących⁴³. Co prawda, znajdują się wśród nich wszystkie najlepiej rozwinięte gospodarki, to jest UE-15, USA, Japonia, Singapur, Hongkong, a także najważniejsi przedstawiciele państw rozwijających się: Brazylia, Indie, Meksyk, Turcja, lecz brak w tej grupie przedstawicieli Europy Środkowo-Wschodniej.

Bardzo ważne jest przedstawienie w danych BIS podmiotowej struktury przepływów zagranicznych, to znaczy można określić, skąd do danego państwa napłynęły fundusze, tyle że kierunki te są zawężone do grupy państw raportujących. Za to istotnym mankamentem jest publikowanie tak prezentowanych danych tylko dla agregatu *foreign claims*. Co prawda, BIS dysponuje również informacjami o geograficznym rozbiću wartości usług transgranicznych, ale banki centralne państw raportujących opatrzyły te wskaźniki klauzulą poufności⁴⁴.

Ponieważ większość członków UE z Europy Środkowo-Wschodniej nie przyjęła euro, badając rozmiary bankowości transgranicznej, nie można skorzystać z ujednoczonych danych Europejskiego Banku Centralnego. Z kolei informacje publikowane przez narodowe banki centralne nie zawsze odnoszą się do operacji z nierezydentami. W związku z tym konieczne było sięgnięcie do danych opracowanych przez BIS.

W pierwszej kolejności należało określić państwa, które zaangażowane są w transgraniczne świadczenie usług bankowych dla podmiotów z Europy Środkowo-Wschodniej. Jak już wspomniano, dane BIS wskazują na łączną wartość takich operacji, ale brakuje rozbięcia po stronie podaży usług⁴⁵. W związku z tym pomocniczo odwołano się do informacji o strukturze szerszej kategorii, jaką są zagraniczne zobowiązania. Dane dla roku 1999 i 2010 przedstawiono w tabeli 1.

Zaprezentowane wskaźniki dowodzą, że zagraniczne zobowiązania członków UE z Europy Środkowo-Wschodniej są generalnie zaciągane w bankach Europy Zachodniej. Największą ekspansję w ciągu badanego okresu przeprowadziły banki austriackie, włoskie oraz belgijskie. Podkreślić jeszcze raz należy, że

⁴² *Guide to the International Financial Statistics*, BIS, Basle 2009, s. 8.

⁴³ *Ibidem*, s. 9.

⁴⁴ Jest to informacja przekazana autorowi przez Monetary and Economic Department BIS.

⁴⁵ Zob. także: C. Weistroffer, J. Möbert, *Monitoring Cross-border Exposure. A Primer on How to Exploit the BIS Banking Statistics*, Deutsche Bank Research, November 2010, s. 26-27.

Tabela 1

Struktura zagranicznych zobowiązań bankowych państw z Europy Środkowo-Wschodniej według wierzycieli (%)

Wyszczególnienie	1999	2010
Austria	12,05	21,53
Belgia	5,57	10,21
Francja	5,01	5,81
Grecja	b.d.	4,68
Holandia	6,90	5,44
Japonia	3,35	0,76
Niemcy	34,31	12,82
Szwecja	3,41	7,13
USA	2,87	2,78
Wielka Brytania	4,74	1,78
Włochy	4,38	14,15
Inne	17,41	12,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie *BIS Consolidated International Banking Statistics for End-December 1999*, <http://www.bis.org> oraz *Statistical Annex BIS Quarterly Review*, March 2011.

w tabeli 1 przedstawiono strukturę *foreign claims* które zawierają także informacje o usługach oferowanych rezydentom przez banki, które prawnie też są rezydentami państwa goszczącego, ale kapitałowo zależą od banku zagranicznego. Liczne przejęcia zrealizowane w Europie Środkowo-Wschodniej przez austriacki Reiffeisen lub Erste, włoski UniCredit lub Intesa Sanpaolo bądź belgijskie KBC skutkują takim właśnie geograficznym rozkładem *foreign claims*.

Ze względu na powyższe fakty można przypuszczać, że podobną charakterystykę ma struktura usług transgranicznych, a więc prym wodzą w nich rozwinięte państwa należące do strefy euro. Niestety jest to tylko przypuszczenie, którego nie można w pełni dowieść z powodu braku danych.

W dalszej kolejności określono wartość transgranicznych kredytów (wkładów) zaciąganych (składanych) przez podmioty z Europy Środkowo-Wschodniej. Ponownie odwołano się do statystyk BIS, ale tym razem zamieszczonych w bazie The Joint External Debt Hub (JEDH)⁴⁶. Jest to źródło wspólnie stworzone przez BIS, OECD, Międzynarodowy Fundusz Walutowy oraz Bank Światowy. Podkreślić trzeba, że członkowie UE z Europy Środkowo-Wschodniej nie należą do grona raportujących BIS, zatem informacje należy tak interpretować, iż kredyt (depozyt) jest zaciągnięty (złożony) przez podmiot z państw okresu transformacji, a drugą stroną umowy jest bank z państwa raportującego BIS. Jak już wspomniano, w niniejszej pracy założono, że są to instytucje kredytowe ze strefy euro, ujmowanej w grupę 12 państw należących do tej strefy w pierwszej kolejności.

⁴⁶ Zob. www.jedh.org.

Dane pozyskane z JEDH pozwalają na dokonanie rozbicia na usługi nabywane przez monetarne instytucje finansowe⁴⁷ oraz podmioty niefinansowe. Ich wartość odniesiono do analogicznych usług oferowanych przez banki działające na rodzimym rynku i posiadające status rezydenta. W efekcie można było określić strukturę depozytów i kredytów podmiotów działających w badanej dziesiątce państw Europy Środkowo-Wschodniej. Tak przygotowane wskaźniki zaprezentowano na wykresach 5-8.

Zaprezentowane dane dowodzą, że zjawiska obserwowane w krajach Europy Środkowo-Wschodniej mają charakter podobny do tych, które zachodzą w strefie euro. Ponownie można stwierdzić, że bankowość transgraniczna na bardzo duże znaczenie dla instytucji finansowych. W ich przypadku udział kredytów oferowanych na zasadach swobody usług przekroczył w 2007 r. 50% ogólnej wartości udzielonych kredytów i systematycznie wzrastał, by na koniec 2008 r. osiągnąć 62%. Kolejne kwartały, czyli okres kryzysu finansowego, przyniosły stabilizację na poziomie około 60%. W tym samym czasie nastąpił spadek udziału wkładów składanych transgranicznie do około 40% łącznej wartości depozytów. Odwrócenie tego spadku nastąpiło pod koniec 2010 r. i wówczas odsetek przypadający na tę formę usług bankowych ponownie wzrósł do około 50%.

Podmioty niefinansowe wydają się mniej zainteresowane ofertą transgraniczną⁴⁸. Co prawda, udział kredytów zaciąganych za granicą jest wyższy niż w strefie euro, ale i tak wynosi tylko nieco ponad 16%. Także w tym wypadku obserwuje się zmniejszenia korzystania z pożyczek zagranicznych w okresie kryzysu finansowego.

Najmniejszy stopień integracji europejskiego rynku bankowego można dostrzec w przypadku depozytów składanych przez niefinansowe podmioty z Europy Środkowo-Wschodniej. Udział wkładów zagranicznych był w badanej grupie państw blisko trzykrotnie mniejszy niż analogiczny wskaźnik dla strefy euro i wyniósł (średnio) nieco ponad 3%. Na przełomie lat 2008 i 2009 nastąpił raptowny wzrost tego udziału do 4,7%, by w kolejnych kwartałach ponownie spaść poniżej 4%.

VI. UWAGI KOŃCOWE

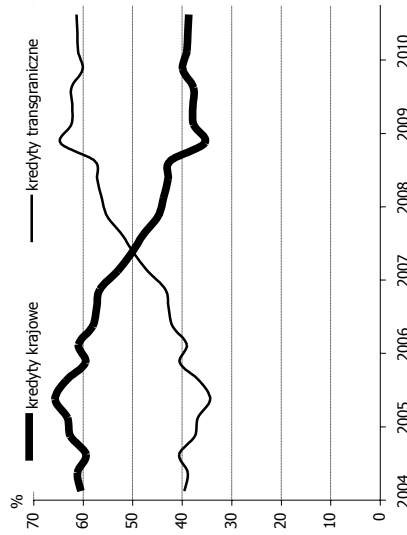
Świadczenie usług bankowych, podobnie jak inne rodzaje działalności gospodarczej, podlega procesowi globalizacji. W kontekście zjawisk obserwowanych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej równie ważna, a może nawet ważniejsza jest integracja europejska. W jej rezultacie powstaje rynek wewnętrzny UE, na którym obowiązuje między innymi swoboda przepływu kapitału i usług. W związku z tym bankowość europejska doświadcza internacjonalizacji: to znaczy świadczenie usług bankowych odbywa się na międzynarodową skalę.

⁴⁷ Ponownie wyłączone były banki centralne.

⁴⁸ Szerzej o tym pisze S. Schäfer, *EU Retail Banking: Measuring Integration*, Deutsche Bank Research, April 2009.

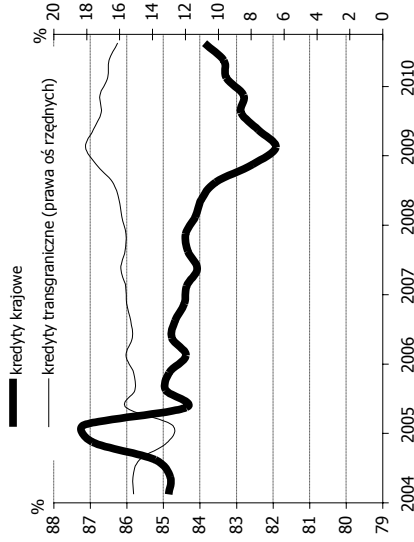
Wykres 5

Struktura kredytów dla monetarnych instytucji finansowych w Europie Środkowo-Wschodniej



Wykres 6

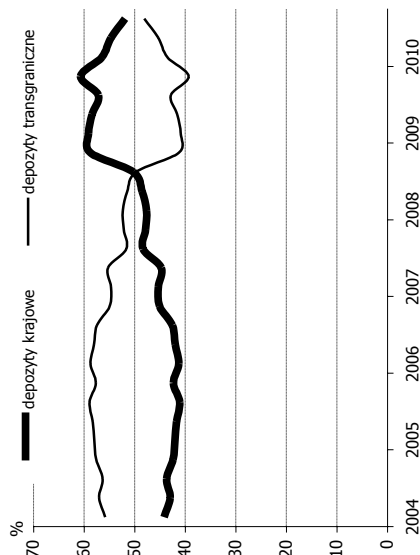
Struktura kredytów dla sektora niefinansowego w Europie Środkowo-Wschodniej



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych The Joint External Debt Hub, www.jedh.org oraz EBC.

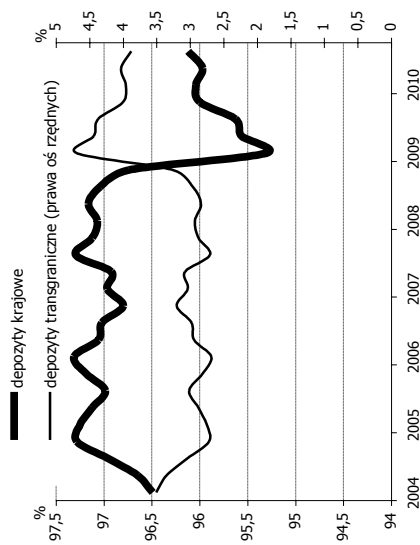
Wykres 7

Struktura depozytów monetarnych instytucji finansowych w Europie Środkowo-Wschodniej



Wykres 8

Struktura depozytów sektora niefinansowego w Europie Środkowo-Wschodniej



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych The Joint External Debt Hub, www.jedh.org oraz EBC.

Powyższe zjawisko ma dwa podstawowe wymiary. Pierwszym jest kapitałowe zaangażowanie zagranicznych podmiotów w lokalne sektory bankowe, co prowadzi do powstawania oddziałów lub banków zależnych, które jednak mają status rezydenta. Drugim wymiarem jest bankowość transgraniczna w ścisłym rozumieniu: oferowanie usług bez zaangażowania kapitałowego w państwie usługobiorcy.

Obie formy internacjonalizacji podlegają stosownym regulacjom prawnym. Na mocy pierwotnego i wtórnego prawa UE bankowość transgraniczna jest objęta swobodą świadczenia usług, a zatem jest pełnoprawnym kanałem dystrybucji usług bankowych. Dzięki uregulowaniom prawnym bank prowadzący ekspansję transgraniczną nie musi ubiegać się o kolejne zezwolenia lokalnych organów nadzoru – wystarczy zezwolenie uzyskane w państwie pochodzenia.

Dzięki wynikom analizy danych udostępnianych przez Bank Rozrachunków Międzynarodowych i Europejski Bank Centralny możliwa jest ocena finansowej integracji poszczególnych segmentów europejskiego rynku bankowego. Uzyskane rezultaty wskazują, że zarówno w strefie euro, jak i w państwach Europy Środkowo-Wschodniej bankowość transgraniczna ma odmienne znaczenie dla podmiotów niefinansowych i instytucji finansowych. Rynek bankowy, na którym umowę zawierają wyłącznie monetarne instytucje finansowe, jest wysoce zintegrowany transgranicznie. Świadczy o tym fakt, że wartość usług świadczonych w skali międzynarodowej zyskała lekką przewagę nad odpowiednikiem wynikającym z oferty banków rezydentów.

Warto zauważyć, że już istniejące rozwiązania techniczne, to jest stan rozwoju środków komunikacji, zwłaszcza teleinformatycznej, pozwala na niemal nieskrępowane transgraniczne oferowanie usług bankowych podmiotom niefinansowym. Jednak w sytuacji, gdy świadczeniobiorcą usługi bankowej jest gospodarstwo domowe lub przedsiębiorstwo niefinansowe, depozyty i kredyty transgraniczne zdecydowanie ustępują produktom dostarczonym przez banki rezydentów.

Uregulowania prawne oraz rozwiązania techniczne wskazują na to, że transgraniczne świadczenie usług bankowych powinno stać się dynamicznie rozwijającym się kanałem dystrybucji produktów finansowych. Jednak stan rynku bankowego w UE nakazuje stwierdzić, że bankowość detaliczna nie wykorzystuje jeszcze w pełni potencjału tej metody świadczenia usług. Można jednak oczekiwać w przyszłości zmiany tej sytuacji i wyraźnego zwiększenia znaczenia bankowości transgranicznej.

dr hab. Michał Kruszka

Profesor Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

FREEDOM TO PROVIDE CROSS-BORDER BANKING SERVICES IN THE EUROPEAN UNION

Summary

As a result of ongoing globalisation and European integration banking activities are becoming increasingly international. Cross-border banking is one of the possible ways for a bank to get internationally involved and enables banks to render services to residents of another country without the necessity of direct foreign investment.

Primary EU law and EU legislation including the principle of freedom to provide cross-border services applies to banking as well. This means that cross-border banking and other modes of rendition of banking products must be treated equally. Pursuant to EU directives a European bank conducting cross-border expansion on the territory of EU may rely on the single passport regime as the authorization of a home state is recognised by the remaining EU members states.

The results of a statistical data analysis make it possible to assess the level of financial integration of the European banking market. Indicators of banking activity reveal that interbank markets are closely integrated across borders. Retail cross-border banking (dealing with households and non-financial corporations) is characterised by far lower levels of financial integration. The retail banking services are generally provided by banks established on local markets.

